

Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Τόμ. 38 (2011)

Panayotis J. Tsakonas, *The incomplete breakthrough in Greek-Turkish relations. Grasping Greece's socialization strategy*, Paigrave Macmillan, Basingstoke - New York 2010, xi & 289 σελ.

Χρήστος Ροζάκης

doi: [10.12681/hpsa.14531](https://doi.org/10.12681/hpsa.14531)

Copyright © 2017, Χρήστος Ροζάκης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Ροζάκης Χ. (2017). Panayotis J. Tsakonas, *The incomplete breakthrough in Greek-Turkish relations. Grasping Greece's socialization strategy*, Paigrave Macmillan, Basingstoke - New York 2010, xi & 289 σελ. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 38, 162-167. <https://doi.org/10.12681/hpsa.14531>

PANAYOTIS J. TSAKONAS, *The Incomplete Breakthrough in Greek-Turkish Relations. Grasping Greece's Socialization Strategy*, Palgrave Macmillan, Basingstoke - New York 2010, xi & 289 σελ.

Η περίοδος διακυβέρνησης του Κ. Σημίτη (1996-2004) χαρακτηρίζεται από μια σημαντική στροφή της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής τόσο ως προς τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της χώρας, όσο και ως προς τις σχέσεις της με την Τουρκία. Μια στροφή που, αν και δεν μπορεί να διεκδικήσει ιστορική πρωτοτυπία –αφού και οι κυβερνήσεις της Νέας Δημοκρατίας είχαν προηγουμένως ακολουθήσει παρόμοιο προσανατολισμό–, έχει διακριτά σημεία που την καθιστούν μοναδική: πρώτον, γιατί για πρώτη φορά ο χώρος της Κεντροαριστεράς, ως *κυβέρνηση*, ασπάζεται ανεπιφύλακτα την πρωτοκαθεδρία της ευρωπαϊκής κατεύθυνσης της χώρας, ως βασική προτεραιότητα, και επιδιώκει με συστηματικό τρόπο την επίλυση των προβλημάτων της με την Τουρκία και την προσέγγιση με αυτή· δεύτερον, διότι η ευρωπαϊκή πολιτική του ΠΑΣΟΚ της οκταετίας αυτής δεν χρησιμοποιεί απλά την ένταξη για την εκπλήρωση και μόνο βραχυπρόθεσμων –ή μεσοπρόθεσμων– εθνικών στόχων αλλά αναπτύσσει στρατηγικές και συντάσσεται με εκείνους που αποβλέπουν στην πολιτική ολοκλήρωση της ηπείρου μας, στα σχήματα που είχαν εμπνευστεί οι μεγάλοι ευρωπαίοι μεταρρυθμιστές του πρώιμου μεταπολέμου· τρίτον, σε σχέση με τα ελληνοτουρκικά, οι ανατροπές που επιφέρει η κυβέρνηση Σημίτη, ιδιαίτερα από το 1999 και μετά, όχι μόνον μεταβάλλουν ριζικά τις πάγιες αντιλήψεις που είχαν επικρατήσει στο ΠΑΣΟΚ, μέσα από τη φιλοσοφία του ιδρυτή του, Ανδρέα Παπανδρέου, αλλά τροποποιούν και τη γραμμή που η ίδια είχε ακολουθήσει στα πρώτα χρόνια της διακυβέρνησης της (1996-1999) συντασσόμενη λίγο-πολύ, αν και με ορισμένες διαφορές, με τα στερεότυπα της δεκαετίας του 1980. Πρόκειται για τα πρότυπα που είχαν επικρατήσει στην πρώτη περίοδο, μέσα από επιρροές των παραδοσιακών δυνάμεων που έλεγχαν το ΠΑΣΟΚ ή επέβαλλαν τις επιλογές τους, ενισχυόμενα αναμφίβολα και από τους δισταγμούς, τους φόβους θα έλεγα, που είχε προκαλέσει το επεισόδιο των Ιμίων, λίγες μέρες μετά την ανάληψη της εξουσίας από τη νέα κυβέρνηση.

Και είναι χαρακτηριστικό ότι, όπως ο ίδιος ο Σημίτης επισημαίνει στο βιβλίο-απολογισμό του έργου του, *Πολιτική για μια δημιουργική Ελλάδα, 1996-2004*,¹ αυτή η στροφή της πολιτικής οδήγησε σε πρόοδο των διμερών

1. Βλ. Κ. Σημίτης, *Πολιτική για μια δημιουργική Ελλάδα, 1996-2004*, Πόλις, Αθήνα 2005, σ. 104.

συνομιλιών (των «διερευνητικών επαφών», όπως έχουν ονομαστεί) οι οποίες θα μπορούσαν να είχαν καταλήξει σε έναρξη τακτικών διαδικασιών για την επίλυση των ελληνοτουρκικών εκκρεμοτήτων, στη βάση του διεθνούς δικαίου και με πιθανή, τελική παρέμβαση του Διεθνούς Δικαστηρίου. Εάν, βεβαίως, η κυβερνητική αλλαγή που ακολούθησε τις εκλογές του 2004 δεν είχε ανακόψει αυτή τη φορά των πραγμάτων.

Στην ουσία, για πρώτη φορά από το 1974, η Ελλάδα βρέθηκε απέναντι σε μια Τουρκία πρόθυμη να επιλύσει τα προβλήματα με όρους που υπαγόρευε το διεθνές δίκαιο και όχι απλώς οι πολιτικές επιλογές της, διατεθειμένη ενδεχομένως αυτά να διοχετευθούν στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, στο μέτρο που οι διμερείς διαπραγματεύσεις θα οδηγούσαν σε αδιέξοδο σε ορισμένα επίμαχα θέματα. Επρόκειτο για σημαντική πρόοδο η οποία, για συγκυριακούς λόγους, δεν είχε επιτευχθεί κατά την περίοδο της έντονης διαπραγματεύσεως της κυβέρνησης του Κωνσταντίνου Καραμανλή ούτε, κατά μείζονα λόγο, στο περιορισμένο χρονικό διάστημα της διακυβέρνησης του Κωνσταντίνου Μητσοτάκη.

Στο βιβλίο του, *The Incomplete Breakthrough in Greek-Turkish Relations*, ο πανεπιστημιακός Παναγιώτης Τσάκωνας οικοδομεί με περισσή φρόνηση και γνώση ένα θεωρητικό σχήμα το οποίο αιτιολογεί πειστικά τους λόγους που οδήγησαν στη θεαματική αυτή στροφή της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής. Και δεν παραλείπει, στο τελευταίο κεφάλαιο, να αναφερθεί και στους λόγους που οδήγησαν τη διάδοχη κυβέρνηση του Κώστα Καραμανλή σε ριζική ανατροπή των κεκτημένων του Ελσίνκι και των αποτελεσμάτων που είχαν επιτευχθεί ως τις εκλογές του 2004.

Για να αγγίξει το αποκορύφωμα της ανάλυσής του –που είναι το Ελσίνκι και οι συνομιλίες που ακολούθησαν και τροποποίησαν τις κατεστημένες πολιτικές–, ο συγγραφέας εκκινεί με την παρουσίαση του θεωρητικού υποδείγματος πάνω στο οποίο στηρίζεται το σύνολο της ανάλυσής του. Και αυτό είναι η «στρατηγική της κοινωνικοποίησης» [socialization strategy] η οποία θα μπορούσε να συνοψιστεί στην ακόλουθη περιγραφή: μια μικρή-μεσαία χώρα, που απειλείται από μια υπέρτερη δύναμη και που από μόνη της δεν μπορεί να καθιερώσει την απαραίτητη εκείνη ισορροπία που θα της επέτρεπε να ανταποκριθεί με επιτυχία στην απειλή, χρησιμοποιεί τη διεθνή κοινότητα και, ιδιαίτερα, έναν ή περισσότερους βαρύνοντες διεθνείς οργανισμούς προκειμένου να βοηθηθεί, μέσα από αυτούς, στην αντιμετώπιση της απειλής.

Η βαρύτητα ενός διεθνούς οργανισμού, ο οποίος μπορεί να παίξει ρυθμιστικό ρόλο για την αποσόβηση της απειλής ή την εξισορρόπηση της ισχύος

ή, ακόμα, την επίλυση των εκκρεμών προβλημάτων που προκαλούν την ένταση στις σχέσεις δύο χωρών είναι, βέβαια, ευθέως ανάλογη με την επιρροή την οποία μπορεί να ασκήσει στην «απειλούσα» πλευρά. Στην περίπτωση των ελληνoturκικών σχέσεων, η επιλογή της χώρας μας να στηρίξει τη «στρατηγική κοινωνικοποίησης» με μέσο την Ευρωπαϊκή Ένωση, σε μια περίοδο έντονης επιθυμίας της Τουρκίας να ενταχθεί σε αυτή, υπήρξε μια επιτυχής κίνηση η οποία, όπως περιγράφει ο συγγραφέας, θα μπορούσε να είχε οδηγήσει σε τελική επίλυση των ελληνoturκικών εκκρεμοτήτων.

Η «στρατηγική της κοινωνικοποίησης» παρουσιάζεται στο έργο του Τσάκωνα ως μια νέα στρατηγική, που ανατρέπει προηγούμενες εσωστρέφεις και δισταγμούς της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής οι οποίοι καταγράφονται λεπτομερειακά στα κεφάλαια του βιβλίου που ακολουθούν. Η παραδοσιακή στρατηγική, κατά τον συγγραφέα, για να αντιμετωπιστεί η τουρκική απειλή –που ως αντίληψη είναι βαθιά ριζωμένη διϊστορικά, θα έλεγα, στην ελληνική συνείδηση– συνίσταται σε μια προσπάθεια ενίσχυσης της στρατιωτικής ισχύος της χώρας, στην προβολή των ελληνικών θέσεων και δικαίων και στην καταγγελία των τουρκικών παραβιάσεων του διεθνούς δικαίου στα πλαίσια της οργανωμένης διεθνούς κοινότητας. Η μεγάλη διαφορά ανάμεσα σε αυτήν την πολιτική –που ουσιαστικά αποκορυφώνεται την εποχή της διακυβέρνησης της χώρας από τον Ανδρέα Παπανδρέου– και στην πολιτική που ακολουθείται από το 1999 έως και το 2004 και την οποία ο συγγραφέας ονομάζει «στρατηγική ενεργητικής κοινωνικοποίησης» [active socialization strategy], βρίσκεται κυρίως στον εντοπισμό ενός ευρωπαϊκού μηχανισμού που θα αναλάβει το φορτίο να πιέσει την Τουρκία για λύση, με αντάλλαγμα την ευνοϊκή εξέλιξη για τα συμφέροντά της. Και θα προσέθετα: στην ανάληψη της υποχρέωσης από την πλευρά της Ελλάδας να άρει τις αντιρρήσεις της για την ενταξιακή πορεία της Τουρκίας και να απομακρυνθεί από την εσωστρεφή στάση να μην διαπραγματεύεται με αυτή, επιζητώντας πλέον μαζί της, με όλα τα νόμιμα μέσα, την επίλυση.

Εξαιρετικού ενδιαφέροντος και απαραίτητο για την κατανόηση των αλλαγών που επιφέρει η πολιτική της κοινωνικοποίησης είναι, λοιπόν, το κεφάλαιο για την «Παραδοσιακή Στρατηγική» [«The Traditional Strategy»], όπου παρουσιάζονται αναλύσεις οι οποίες δεν περιορίζονται στο πολιτικό εποικισμό, αλλά αναφέρονται σε συνολικότερα ζητήματα που αφορούν πολιτισμικά χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας, όπως το χαρακτηριστικό του «παρία». Πρόκειται για όρο ο οποίος προέρχεται από τις θέσεις του Νικηφόρου Διαμαντούρου που, εάν δεν κάνω λάθος, τον χρησιμοποίησε πρώτος με την εκ-

δοχή του αγγλικού «under-dog [culture]»: όρος δυσμετάφραστος που, κατά τη γνώμη μου, δεν προδίδεται από τη χρήση της ελληνικής λέξης «παρίας».

Σύμφωνα με τον συγγραφέα, η κουλτούρα του παρία συνίσταται σε παγίωση αντιλήψεων του ελληνικού λαού για τον κύκλο που τον περιβάλλει, καθώς αισθάνεται κυνηγημένος, καταδικωμένος, αντικείμενο εκμετάλλευσης, όχι μόνον από τους εικαζόμενους εχθρούς αλλά και από τους εικαζόμενους φίλους. Σχετικά τώρα με το εξ Ανατολών γειτονικό μας κράτος, αυτή η κουλτούρα εξειδικεύεται στη θεώρησή του ως «αναθεωρητικού, εγγενούς επεκτατικού και βίαιου...». Οι πεποιθήσεις αυτές, συνεχίζει ο συγγραφέας «έχουν αναπαραχθεί με πιο επιστημονικό και συστηματικό τρόπο στα σχολικά βιβλία και έχουν τελικά νομιμοποιηθεί. Έτσι ήταν αναπόφευκτο να αποκτήσουν μια πρωτεύουσα θέση και να καταστούν τελικά αναπόσπαστα τμήματα της ελληνικής “εθνικής κουλτούρας”, κατά τη διάρκεια της ελληνοτουρκικής διαμάχης από τα μέσα της δεκαετίας του 1970 έως τα τέλη εκείνης του 1990».

Η εμπειριστατωμένη καταγραφή του τρόπου σκέψης των λαϊκών στρωμάτων αναφορικά με τις επιδιώξεις της Τουρκίας και η επιδοκιμασία του –θα έλεγα: η ενδυνάμωσή του– από τον πολιτικό λόγο, ιδιαίτερα της δεκαετίας του 1980, προοιδαίνει τον αναγνώστη για την ανάλυση που ακολουθεί στα κεφάλαια 3 («Η Νέα Στρατηγική») και 4 («Εφαρμόζοντας τη Στρατηγική»). Η κεντρική θεωρητική κατεύθυνση που δεσπόζει στα δύο αυτά κεφάλαια έχει ήδη γίνει αντικείμενο επεξεργασίας σε προηγούμενο τμήμα του βιβλίου, όπου ο συγγραφέας καταγράφει τον ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής (και, φαντάζομαι, όχι μόνον) η «agentive culture». Σύμφωνα με το αναλυτικό περιεχόμενο του επίσης δυσμετάφραστου όρου, οι προσωπικές επιλογές των αποφασιστικών πολιτικών πρωταγωνιστών μπορούν να παρέμβουν αποτελεσματικά σε κατεστημένες αντιλήψεις και, κατά συνέπεια, σύμφυτες πολιτικές. Η στροφή της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής από το 1999 έως το 2004, τόσο με την αποδοχή νέων όρων συμβίωσης με την Τουρκία, όπως και με την αναδιάταξη των όρων επικοινωνίας με αυτή σε θέματα επίλυσης εκκρεμοτήτων υψηλής πολιτικής, αποτελούν, κατά τον συγγραφέα, χαρακτηριστικά δείγματα της δύναμης του προσωπικού παράγοντα στη διαμόρφωση πολιτικής.

Η κρίσιμη όμως αυτή στροφή της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής τερματίζεται βίαια με την κυβερνητική αλλαγή του 2004, όταν οι προσωπικές επιλογές των προηγούμενων ιθυνόντων παύουν να λειτουργούν και αντικαθίστανται, «εν μία νυκτί», από άλλες προσωπικές επιλογές της διάδοχης, πλέον, κυβέρνησης. Στο τελευταίο κεφάλαιο 5 («Τροποποιώντας τη Στρατηγι-

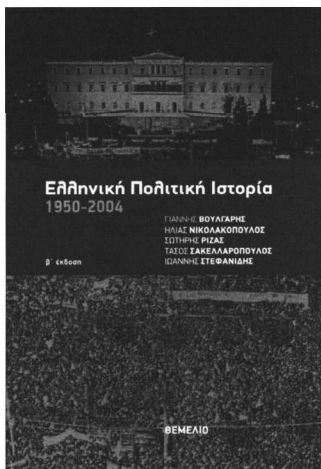
κή»), ο Τοάκωνας αναφέρεται λεπτομερειακά στα νέα χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν την πολιτική της κυβέρνησης Κ. Καραμανλή, μετά τις εκλογές του 2004. Την εγκατάληψη, δηλαδή, των όρων του Ελσίνκι, που συνέδεαν την ενταξιακή πορεία της Τουρκίας με την επίλυση των προβλημάτων με την Ελλάδα, και την υιοθέτηση μιας νέας στρατηγικής, την οποία ο συγγραφέας ονομάζει «παθητική κοινωνικοποίηση» [passive socialization]. Αυτή, στη συγκεκριμένη περίπτωση, συνίσταται στη διαφοροποίηση της επικοινωνίας των δύο χωρών, χωρίς την αναγκαστική μεσολάβηση πια της Ευρωπαϊκής Ένωσης –και χωρίς τους όρους του Ελσίνκι που συνεπάγονταν αμοιβαίες υποχρεώσεις– και στη συνέχιση του διμερούς διαλόγου. Ενός διαλόγου όμως που δεν θα οδηγούσε απαραίτητα στην επίλυση των προβλημάτων, αλλά θα αποσκοπούσε, κυρίως, στη διατήρηση του καλού κλίματος επικοινωνίας των δύο χωρών, μεταθέτοντας την επίλυση σε χρόνο που η κυβέρνηση θα θεωρούσε κατάλληλο για να προχωρήσει σε δραστηρότερες πολιτικές. Όπως ο συγγραφέας τονίζει, αυτή η αντίληψη πολιτικής στηρίχθηκε στην πεποίθηση της νέας κυβέρνησης ότι ένας διάλογος που θα οδηγούσε σε άμεση επίλυση με ένα κράτος που απειλεί δεν μπορεί παρά να έχει ως συνέπεια συμβιβασμούς της ελληνικής πλευράς οι οποίοι θα ήταν αρνητικοί για τα ελληνικά συμφέροντα. Κάτι που ο Τοάκωνας δεν φαίνεται να συμμαρξίζει, καθώς στο τέλος της ανάλυσής του προτείνει την επιστροφή στο πνεύμα του Ελσίνκι, μέσω της αναζήτησης από την ελληνική πλευρά νέων όρων που πρέπει να τεθούν στην Τουρκία, στο πλαίσιο, πάντοτε, της ευρωπαϊκής πορείας της είτε αυτή, στο βάθος του ορίζοντα, θα είναι η πλήρης ένταξη είτε μια ειδική σχέση με την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Το βιβλίο του Παναγιώτη Τοάκωνα αποτελεί, κατά τη γνώμη μου, ένα από τα καλύτερα και αρτιότερα δείγματα γραφής στην επιστημονική βιβλιογραφία για τα ελληνοτουρκικά. Όχι μόνον γιατί καταγράφει με εξαντλητικό τρόπο τα γεγονότα της περιόδου στην οποία αναφέρεται, αλλά επειδή –και κυρίως– τοποθετεί αυτά τα γεγονότα, τη στάση της ελληνικής πολιτικής, σε θεωρητικό πλαίσιο το οποίο τους αρμόζει· σε αντίθεση με άλλα δείγματα γραφής, δεν προσπαθεί να «χωρέσει» μέσα σε ένα προκατασκευασμένο θεωρητικό υπόδειγμα συνθήκες και καταστάσεις που καταχρηστικά, και μόνον, θα ικανοποιούν. Ταυτόχρονα, οι αναλύσεις του διερευνούν διαστάσεις των ελληνοτουρκικών που εξικούνται πέρα από την καθαρά διεθνολογική σφαίρα και περιλαμβάνουν θεματικές γενικότερου πολιτικού και κοινωνιολογικού ενδιαφέροντος. Και όλα αυτά, με σαφή, πιστεύω, την κλίση του συγγραφέα προς συνέχιση της προσπάθειας, έστω και στις διαφορετικές συνθή-

κες που επικρατούν σήμερα, στη μετα-Ελσίνκι εποχή, για επίλυση των ελληνοτουρκικών με την εμπλοκή της Ευρώπης. Δεν είναι, λοιπόν, οι αναλύσεις του μόνον ένα requiem για την εγκατάλειψη μιας πολιτικής, αλλά και μια προτροπή για τη συνέχισή της.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΡΟΖΑΚΗΣ

Κυκλοφορεί

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ
ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΙΣΤΟΡΙΑ
1950-2004**

ΓΙΑΝΝΗΣ ΒΟΥΓΑΡΗΣ
ΗΛΙΑΣ ΝΙΚΟΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ
ΣΩΤΗΡΗΣ ΡΙΖΑΣ
ΤΑΣΟΣ ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΙΔΗΣ

ISBN 978-960-310-353-0
Σελίδες 160

σε όλα τα βιβλιοπωλεία

ΕΚΔΟΣΕΙΣ Σόλωνος 84, τηλ. 210 36 08 180, 210 36 02 646, FAX 210 36 12 092
ΘΕΜΕΛΙΟ <http://www.themelio-ekdoseis.gr>, e-mail: info@themelio-ekdoseis.gr